

TURKKI HAKEE UUTTA STRATEGISTA IDENTITEETTIÄ

Suomenkielinen tiivistelmä Ulkopoliittisen instituutin Briefing Paperista numero 30

Turkin viimeaikainen diplomaattinen aktiivisuus antaa Turkista uudella tapaa dynaamisen ja itsevarmankin kuvan. Turkki on maailman 17. suurin talous ja G20:n jäsen. Se valittiin myös YK:n turvaneuvoston vaihtuvaksi jäseneksi vuosille 2009–2010 – ensimmäisen kerran sitten vuoden 1961. Valintaa pidetään osoituksena Turkin kansainvälisen roolin vahvistumisesta – ja samalla valinta varmastikin vahvistaa asemaa edelleen. Turkin lisääntynyt ulkopoliittinen aktiivisuus erityisesti omilla lähialueillaan näyttää vastaavan EU:n ja Yhdysvaltain odotuksia siitä, että Turkki olisi merkittävä alueellinen valtio ja edistäisi konfliktien ratkaisua ja vakautta ympäristössään.

Turkillla on katsottu olevan erinomaiset edellytykset tällaiseen, onhan sillä poikkeuksellisella tavalla hyvät suhteet sekä Israeliin että Lähi-idän muslimimaihin. Samalla Turkin johdon toimet kuitenkin myös herättävät hämmennystä sekä Ankaran kumppaneissa että naapureissa. Onko Turkin uusi itsevarmuus ja tavoitteellisuus sovitettavissa yhteen EU:n tavoitteiden kanssa? Onko todella mahdollista saavuttaa ongelmattomat suhteet kaikkiin naapureihin, kuten usein sanotaan?

Turkin johtajat ovat viime aikoina väsymättä kiertäneet maailmaa. Joka taholla heillä on ollut esittää uusia diplomaattisia aloitteita, he ovat tarjonneet välittäjän palveluja, esittäneet uusia alueellisia turvallisuusjärjestelyjä ja edistäneet kauppasuhteita. Suurin osa Turkin uudesta aktivismista on kuitenkin keskittynyt Euraasiaan ja Lähi-itään.

Pohjimmiltaan Turkin uudessa ulkopoliitiikassa on kyse uudesta strategisesta itseymmärryksestä, jonka keskeinen osa on itsenäinen lähialuepolitiikka ja ajatus tasapuolisesta suhtautumisesta kaikkiin naapureihin.

Yksi uuden politiikan keskeisiä muovaajia on Turkin tuore ulkoministeri, aiemmin pääministeri Recep Tayyip Erdoğanin ulkopoliittisena neuvonantajana toiminut Ahmet Davutoğlu. Hän on luonut uutta tapaa nähdä, missä Turkki maailman kartalla sijaitsee: se ei suinkaan ole periferiassa, EU:n ja Naton, Euroopan ja Aasiankin ulkoreunoilla, vaan päinvastoin keskellä, Euraasian sydämessä, strategisesti erittäin tärkeän Lähi-idän, Kaukasian ja Balkanin risteyskohdassa.

Kun asema nähdään näin, voidaan myös sanoa, ettei Turkin ulkopoliitikka ole riippuvainen yhdestä suunnasta, vaan sillä on monta vaihtoehtoista suuntaa. Erään kommentaattorin sanoin se on samanaikaisesti itsenäistä, kansallismielistä, islamilaista, pan-turkkilaista, globaalia ja länsimaista.

Ulkopuoliset arviot uudesta aktiivisuudesta vaihtelevat suuresti. Jotkut näkevät Turkin kääntävän selkensä lännelle, Euroopan unionille ja Yhdysvalloille, niille euroatlanttisille instituutioille, joissa se on jo puoli vuosisataa ollut, ja suuntaavan enenevässä määrin kohti islamilaista Lähi-itää. Toiset näkevät uudessa politiikassa onnistunutta tasapuolisuutta ja pitävät sitä arvokkaana lisänä EU:n ja Yhdysvaltain pyrkimyksille alueella. Lopulta kolmannet pitävät Turkin toimia päämäärättöminä ja sekavina, ristiriitaisinakin, populististen virtausten ja poliittisen opportunistin ohjaamina.

Yksi tapa selittää Turkin uutta strategista suuntautumista on johtaa se maltillisen islamilaisen Oikeus- ja kehityspuolueen (AKP) valtaantumiseen vuonna 2002 ja sen edelleen vahvaan kannatukseen. Puolue sai lähes 39 % maaliskuun valtakunnallisten paikallisvaalien äänistä. Tämä olisi kuitenkin yksinkertaistus. Sekä AKP:n nousun että uuden ulkopoliittisen aktiivisuuden syitä voidaan etsiä kauempaa, kansallisen identiteetin ja geopoliittisen itseymmärryksen muuttumisesta. Nämä puolestaan pohjaavat Turkin politiikan ja yhteiskunnan vielä syvällisempiin muutoksiin.

Voimakas talouskasvu, eliitin laajentuminen ja vaaleilla valittujen viranomaisten – myös hallituksen – aseman vahvistuminen Turkin yhteiskunnassa ja poliittisessa järjestelmässä ovat voimakkaasti muovanneet kansallista identiteettiä. Myös uskonnollisuus on vahvistunut identiteetin osana, mikä on lisännyt samastumista musliminaapureihin. Samalla jo ennalta vahva kansallismielisyys ja käsitys Turkin erikoislaadusta vahvistuvat. Seurauksena on kasvava itseluottamus: turkkilaiset eivät enää katso itseään eurooppalaisesta peilistä.

Historiallinen osmani-identiteetti tuntuu nykytilanteessa nousevan esiin ja näyttää tukevan ajatusta eräänlaisesta moraalisesta vastuusta lähialueen kehityksestä. Tämä saa Turkin tarjoutumaan välittäjäksi alueen konflikteissa ja etsimään niihin ratkaisuja. Turkki on pyrkinyt edistämään keskusteluja Yhdysvaltain ja Iranin välillä, välittänyt Syyrian suhteissa Saudi-Arabiaan ja Egyptiin samoin kuin Israeliin, ja on pyrkinyt myös Palestiinan sisäiseen sovitteluun.

Turkista alueellinen suurvalta?

Oman identiteetin muutoksen ohella myös uudet uhkakuvat ja sisäisen ja ulkoisen kehityksen selvä yhteenliittyminen vievät ulkopoliitikkaa uuteen suuntaan. Lähialue – erityisesti Irakin tilanne ja Iranin ydinohjelma – ovat käytännössä suurimpia uhkia Turkin turvallisuudelle. Lähimaiden tilanne vaikuttaa myös mielipiteisiin Turkissa, ja kielteinen kehitys tulenarassa Lähi-idässä voisi vaikuttaa myös Turkin sisäiseen vakauteen. Mutta kaupallisia etujakaan ei unohdeta: Lähi-itä on merkittävä markkina-alue.

Lähi-idän ohella Etelä-Kaukasia on Turkin lähialueiden strategisesti tärkeä kulma. Se yhdistää turkinsukuiset Keski-Aasian energiantuottajat Turkkiin ja sen kautta Eurooppaan. Venäjän ja Georgian sota elokuussa 2008 herätti huolen alueen vakauudesta ja energiaturvallisuudesta.

Turkki onkin tavoitellut yhtäältä alueellisten konfliktien ratkaisua ja toisaalta pyrkinyt varmistamaan vaihtoehtoisten energiareittien olemassaolon. Azerbaidžanin ja Armenian konfliktin ratkaisu sekä toisaalta Turkin ja Armenian suhteiden normalisointi ovat Turkin tavoitteita. Etelä-Kaukasia on kuitenkin myös Venäjän naapurustoa. Turkin välitön reaktio Georgian ja Venäjän väliseen sotaan olikin ehdottaa uutta alueellista turvallisuusratkaisua, Kaukasian turvallisuus- ja vakausohjelmaa, jossa tunnustetaan, ettei alueellista turvallisuusregiimiä voi luoda ilman Venäjää ja Turkkiä yhdessä.

Virallisesti Turkin suhdetta naapurimaahansa Venäjään kutsutaan 'strategiseksi moniulotteiseksi kumppanuudeksi'. Tosiasiassa suhteet ovat paljon monimutkaisemmat: kaksi jälki-imperialistista ja vahvan itsenäistä, jakamattoman itsemääräämisoikeuden ja kansallisvaltion kannattajamaata kilpailevat muustakin kuin öljyputkista: ne kilpailevat myös naapureistaan.

Turkin lisääntynyt ulkopoliittinen itsenäisyys voi olla eduksi Euroopan unionille ja Yhdysvalloille. Se voi kuitenkin johtaa myös vaikeuksiin. Turkkiä ei voi ottaa annettuna; sen alueellinen rooli perustuu sen omiin tavoitteisiin. EU:ta ei enää tarvita vahvistamaan Turkin identiteettiä; EU on pikemminkin hyödyllinen väline Turkin alueellisessa – ehkä globaalissakin – politiikassa. Suurin avoin kysymys on Turkin kyky tasapainotella kasvavan kansallismielisyyden ja länsiyhteistyön välillä. Tammikuussa nähtiin, että Israelin presidenttiä Davosin talousfoorumissa julkisesti kovistellut Erdoğan sai kotimaahan palattuaan sankarin vastaanoton.

Uusi ulkopoliittikka voi kariutua myös resurssiongelmiin: on työlästä hoitaa suhteita aktiivisesti kaikkiin suuntiin ja pyrkiä tasapuolisuuteen ja ongelmattomuuteen yhtä aikaa kaikkien kanssa – mikä voi osoittautua mahdottomaksi, onhan esimerkiksi vaikeaa olla samaa mieltä Etelä-Osetiasta sekä Venäjän että Georgian kanssa.

Lopulta vaikuttaa kuitenkin siltä, että mikäli Turkki todella haluaa olla vaikutusvaltainen alueellinen toimija, sen ainut mahdollisuus on toimia Euroopan kautta ja EU-jäsenyystavoitteen luomia uudistuksia edelleen toteuttaen. Tämä tunnustetaan myös, kun EU nähdään Turkin politiikan välineenä: kuuluminen suurempaan poliittiseen kokonaisuuteen saattaa lopulta osoittautua vaikutusvaltaisen toiminnan välttämättömäksi edellytykseksi.